

Feb. 2019

उच्च शिक्षणापुढील आव्हाने

प्रा.डॉ. अशोक शिंदे

विभागप्रमुख, अकॉटंन्सी; यशवंतराव चब्बाण आर्ट्स अँण्ड कॉमर्स कॉलेज, इस्लामपूर
अभ्यास मंडळ सदस्य (अकॉटंन्सी) शिवाजी विद्यापीठ कोलहापूर

प्रस्तावना :

सध्या उच्च शिक्षण क्षेत्रात नवनवी आव्हाने निर्माण झाली आहेत. अनेक समस्या गंभीर बनत असताना देश महासत्त्वा बनविण्यासाठी तरुणाई जिथे घडविली जाते त्या उच्च शिक्षण क्षेत्रात खूपच सुधारणा होणे अवश्यक आहे.

वरिष्ठ महाविद्यालयांमधून वेतनेतर अनुदानाचा अभाव, महाविद्यालयांतील रिक्त पदे, अनेकविध कारणांनी विद्यार्थ्यांची कॉलेजेसमधून घटणारी उपस्थिती, कंत्राटी-तासिका तत्वावरील शिक्षकांचा भरणा, शिक्षण व्यवस्थेवर आक्रमण करणारे अधूनमधून येणारे अनु पुन्हा लगेच बदलणारे विद्यापीठ व शासन आदेश, 'नॅक'चे नव्याने बदललेले आव्हानात्मक निकष; अशा अनेक चक्रव्युहातून उच्च शिक्षण क्षेत्र ढवळून निघाले आहे.

सैन्यांना युद्ध जिंकण्यासाठी तितक्याच ताकदीची रसद पुरवावी लागते, वर्षानुवर्षे गंजलेली अनु गंजत चाललेली शस्त्रे घेवून युद्ध जिंकता येत नसते; असे म्हटले जाते. या पाश्वेभूमीवर पारंपारिक उच्च शिक्षण क्षेत्रामध्ये सुधारणांना खूपच मोठ्या प्रमाणावर वाव आहे.

गेल्या आठ-दहा वर्षांपासून राज्यात हजारो रिक्त पदांवर काही ठिकाणी कंत्राटी पद्धतीने तर काही ठिकाणी त्या जागाच रिक्त ठेवून आधीच्या कर्मचाऱ्यांवर कामाचा ताण वाढविला जात आहे. शासकीय, निमशासकीय अशा अनेक कार्यालयांमधून या रिक्त पदांमुळे थड हंगामी कर्मचारी त्या कामांना नीट न्याय देतात, ना आधीच्या कर्मचाऱ्यांकडून कामाचा निपटारा होतो.

शिक्षण व्यवस्थेपासून राज्यातील बहुतांश शाखा-विभागांमधून वर्षानुवर्षे असलेल्या रिक्त पदांचा फटका

सामान्य जनतेला दररोज बसत असताना त्याचे कोणासही अनु कसलेही सोयरसुतक राहिलेले नाही; ही अतिशय खेदाची बाब आहे.

एका बाजूला जगातील विकसित राष्ट्रांमधून शिक्षणाला-संशोधनाला अधिक महत्त्व दिले जात आहे. आपल्याकडे ही महात्मा जोतिराव फुले यांनी 'विद्येविना मती गेली... अनु शेवटी एवढे अनर्थ एका अविद्येने केले', असे म्हटले होते. या शिक्षणाचे महत्त्व उत्क्रांती पद्धतीने का होईना, पण १६ व्या ते १९ व्या शतकापासून रुजविण्याचा प्रयत्न केला गेला.

शिक्षणाची जाणली महती...

महात्मा ज्योतिराव फुले, क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्यापासून ते छत्रपती शाहू महाराज अनु २० व्या शतकात कर्मवीर भाऊराव पाटील, डॉ. बापूजी साळुंखे अशा एक ना अनेक तत्कालिन समाजसुधारकांनी, जाणकार नेत्यांनी, दिग्जांनी शिक्षणाची बिजे रुजविण्याचा प्रयत्न केला.

राजकारण-सहकारात वावरलेल्या पद्धती डॉ. वसंतदादा पाटील, लोकनेते राजरामबापू पाटील, स्व. खा. एस.डी. पाटील ते अगदी अलिकडे राष्ट्रीय स्तरापासून ते खेडोपाड्यापर्यंत शिक्षणाची गंगा उदान्त हेतुने पोहोचविणाऱ्या कै. डॉ. पतंगराव कदम यांच्यासारख्या अनेक तत्कालिन नेतेमंडळींनी आपापल्या परिसरात शिक्षण संस्थांच्या माध्यमातून प्राथमिक ते पदव्युत्तर (केजी टू पीजी) ची संकल्पना विविध तंत्रशिक्षण-व्यवस्था अभ्यासक्रमासह राबविली.

उद्देश :

१. सांगली जिल्हा, वाळवा तालुका परिसरातील शिक्षणाची संस्थिती जाणणे.
२. बेरोजगारीची कारणे शोधणे.
३. उच्च शिक्षणातील समस्यांचे विश्लेषण.
४. उपाययोजना सुचविणे.

उच्च शिक्षणातील समस्या-विश्लेषण.

बोरोजगारी...

अलिकडे शिक्षणाचा संख्येने अनु गुणवत्तेने डापाट्याने विस्तार होत आहे. उच्च शिक्षणात इंजिनिअरिंगमध्ये मोठ्या प्रमाणावर निधालेली महाविद्यालये अनु त्यातून बाहेर पडणारे लाखो अभियंते यांच्या हाताला काम नाही. साधारणतः एकूण प्रतिवर्षी पदव्या घेवून बाहेर पडणाऱ्या अभियंत्यांच्या संख्येच्या तुलनेत अगदी १०-२० टक्केसुद्धा रोजगाराच्या-व्यवसायाच्या-स्वयंरोजगाराच्या संधी उपलब्ध नाहीत. अशीच काहीरी अवस्था वैद्यकिय क्षेत्राची आहे.

तंत्र व वैद्यकिय शिक्षणाची ही अवस्था असेल तर त्या पलिकडे पारंपारिक कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेच्या पदवीधर व पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांची झाली आहे.

पहिल्या पंचवार्षिक योजनेपासून...

देशाचा, राज्याचा विचार करता कोट्यावधी बोरोजगार पदवीधरांच्या हाताला काम नाही हे वास्तव आहे. आपल्या देशाच्या पहिल्या पंचवार्षिक योजनेपासूनच्या काही समस्या आजही कायम आहेत. सत्ता बदलल्या, राजकारणाची समीकरणे बदलली तरी बोरोजगारांची संख्या मात्र बेरजेने नव्हे गुणाकाराने वाढती आहे. याचा अर्थ विकास झालाच नाही असा नव्हे तर तुलनात्मक आजही बोरोजगारी अनु दारिद्र्य ही जोडी लाखो तस्तुच्या वाट्याला आली आहे.

‘आयडल माईंड इंज डेव्हीलस वर्कशॉप’ अशी एक इंग्रजीत म्हण आहे. ‘रिकार्म मन अनु सैतानाचं घर’ असे म्हटले जाते. हाताला काम नसले की नसते उद्योग सुचतात आणि वृत्तपत्रांच्या पहिल्या पानावर खून-मारामाऱ्या-व्यसनार्थीनेने बाढलेली युन्हेगारी पहायला मिळते. या युन्हेगारीच्या पाठीमागे जी अनेक कारणे वर्षानुवर्षे घेतली जातात. त्यामध्ये पैसा-संपत्ती हे प्रमुख कारण आहे. अनु भग पैशासाठी बाढेल ते सुरु होते.

बोरोजगारीच्या पाठीमागे जावून दरवर्षी किती पदवीधर राज्यात पदव्या घेवून बाहेर पडतात याचा विचार गंभीर्यांने करण्याची आवश्यकता आहे. एकत्रा सांगली, कोल्हापूर व सातारा जिल्हा कार्यक्षेत्र असणाऱ्या शिवाजी विद्यापीठामध्ये दरवर्षी सुमारे ५० हजार विद्यार्थी विविध प्रकारच्या पदव्या

(बी.ए., बी.बी.ए., बी.सी.ए. अशा सर्व) घेवून बाहेर पडतात. सन २०१५ साली ५३ हजार तर आज्ञा झालेल्या पदवीदान समारंभामध्ये (सन २०१८) ५० हजार ४४४ जणांनी विविध शाखांच्या पदव्या घेतल्या. फार खोलदर जावून विचार न करता अगदी जुजबी अभ्यास केला तरी कोणाच्याही सहज लक्षात येईल की, प्रतिवर्षी या तीन जिल्ह्यात ५० हजाराच्या १० टक्के म्हणजे ५ हजारजणांनादेखील सर्व प्रकारच्या क्षेत्रात नोकरीच्या संधी मिळत नाहीत हे विदारक वास्तव केवळ शिवाजी विद्यापीठ नव्हे तर राज्यातील सर्वच विद्यापीठांच्या कक्षेत ही लाखो बोरोजगारांची संख्या आणखी वाढत असल्याचे स्पष्टच आहे.

शासकीय-निमशासकीय स्तरावर गेल्या दशकापासून अगदी चतुर्थ श्रेणी वर्गापासून ते प्रथम श्रेणीपर्यंत राज्यात हजारो पदे रिक्त आहेत. शेकडे तस्तुच्या हाताला काम देणारे नव्ये उद्योग बोरोजगारांच्या संख्येच्या तुलनेत मुळीच निघत नाहीत. स्वयंरोजगार, व्यापार-व्यवसाय-उद्योग क्षेत्रातही रिकामी असणारी ही तस्तुच्या मोठ्या संख्येने व्यापलेली दिसत नाही.

अपुन्या सोयी-सुविधा...

राज्यात उद्योजकता विकास, व्यवसाय प्रशिक्षण, कौशल्य विकास; यासारख्या अनेक उपाययोजना शासन स्तरावरून सुरु असलेल्या दिसतात. परंतु त्याही या बोरोजगारीच्या तुलनेत खूपच अपुन्या आहेत. त्याच्या नियोजनापासून ते प्रत्यक्ष कार्यवाहीपर्यंतच्या अनेक त्रुटी त्यामध्ये दिसून येतात. विविध ठिकाणाच्या या विषयांच्या अनुषंगाने होणाऱ्या परिषदा व चर्चासत्रांमधून उपाययोजनांविषयी उहापोह होतो. पण प्रत्यक्ष ‘परिवर्तन’ मात्र दिसत नाही.

रिक्त जागा...

राज्यातील अगदी मोजकी महाविद्यालये व अपवादात्मक विद्यापीठ वागळता बहुतांश ठिकाणी वरिष्ठ महाविद्यालयांमधून अधिव्याख्यात्यांचीही हजारो पदे रिक्त आहेत, की ज्या पदांवर गेल्या ८-१० वर्षापासून अवव्या दरमहा ४-५ हजार रुपयांवर तासिका तत्त्वावर, कंत्राटी पद्धतीने युवा वर्ग राखत आहे.

आपण काम करत असलेल्या पदाची कधीतरी जाहिरात निघेल, त्या पदावर ज्या-त्या आरक्षणानुसार

आपणासच संधी मिळेल; या भोळ्या-भाबड्या अपेक्षेने राबत असलेली तरुणाई म्हातारी होत आली तरी त्यांच्या रितसर नेमणुकीचा पत्ताच नाही.

मधल्या काही वर्षात पुलाखातून बरेच पाणी वाहताना अधिव्याख्यात्यांच्या व शिक्षकेतर कर्मचारी वर्गांच्या जागा भरताना आरक्षणाचे वेगवेगळे आलेले नियम, विद्यापीठांची पदमान्यता, शिक्षण सहसंचालकांची मान्यता, राज्य शासनाचे वेगवेगळे अध्यादेश, शिक्षण संस्था व महाविद्यालयांच्या स्तरावर असलेले पदांसाठीची बिंदू नामावली (रोस्टर); अशा अनेक लाटा येवून गेल्या. परंतु पदभरतीला मात्र मुहूर्त सापडलाच नाही.

गेल्याच महिन्यात अधिवेशन काळात विधानसभेच्या सभागृहातदेखील हा विषय आला. मंत्री महोदयांनीदेखील पदभरती थांबल्याच्या विरोधकांच्या आरोपांना दुजोरा दिला.

एका द्वाजूला उच्च शिक्षण क्षेत्रात महाविद्यालयांना 'नेंक'सारख्या आवृहानांना सामरे जायचे आहे. सध्या महाविद्यालयांसमोर वेतनेतर अनुदानाचा गंभीर प्रश्न आहे. बदलत्या परिस्थितीत विद्यार्थ्यांसाठी 'ई-लर्निंग, डिजीटल क्लासरूम, इंटरनेट, कॉम्प्यूटर, करिअर ओरिएंटेड कोर्सेस' अशा अनेक व्यवस्था आवश्यक आहेत. परंतु यासाठी निधीची व्यवस्था नाही. पदभरती बंद...

पदभरतीअभावी बहुतांश महाविद्यालयात कायम, रितसर अधिव्याख्यात्यांइतके किंवा काही महाविद्यालयात तर कामय शिक्षकांपेक्षा कंत्राटी-तासिका तत्त्वावरील प्राध्यापकांची संख्या अधिक झाली आहे.

शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांचीही भरती केलेली नाही. एक-दोन क्लार्कवर कामाचा प्रचंड वाढता ताण आहे. राज्य शासन, विद्यापीठ घ शिक्षण सहसंचालक कार्यालयांकडून 'तातडीने, तात्काळ, अधिक महत्वाचे' या नावाखाली नववी पत्रे येत आहेत. त्याची तात्काळ अंमलबजावणी न झाल्यास संबंधित प्राचार्यांना व इतरांना जबाबदार धरण्याचेही त्या पत्रांमधून धमकाविले जात आहे. असा सगळा साबला गोंधळ असताना विद्यार्थी मात्र चांगलेच व परिपूर्ण घडले पाहिजेत ही

समाजाची अपेक्षा असणेदेखील गैर नाही. परंतु या वास्तवाकडेदेखील लक्ष देवून काही उपाययोजनांचा देखील विचार व्हायला हवा का नको?

अवध्या ५ हजार रुपये पगारावर विद्यार्थ्यांना घडवायचे आवृहान कंत्राटी शिक्षकांसमोर आहे. सध्या उच्च शिक्षण क्षेत्रात सत्र परीक्षा पद्धती (सेमीस्टर सिस्टीम) वरून गोंधळ सुरु आहे. शिवाजी विद्यापीठांच्या अधिसभेमध्ये सेमीस्टर परीक्षा पद्धती बंद करण्याविषयी निर्णय झाला असला तरी प्रत्यक्षात विद्यापीठ अनुदान आयोग (युजीसी) व राज्य शासनाकडून सर्व मान्यता घेवून त्याची कार्यवाही करणे खूपच कठीण दिसत आहे. सध्याच्या या पद्धतीत तर या सत्र परीक्षा सलग दोन-तीन महिने सुरु असतात. त्याच्यानंतर निकाल, पुढच्या परीक्षांचे फॉर्म व सत्र समाप्ती; अशातच सगळा वेळ जाताना समाज व शासनाकडून शिक्षण व्यवस्थेकडूनच्या अपेक्षा मात्र बाढत आहेत.

सध्या राज्यात अनेक महाविद्यालये गेल्या १०-१२ वर्षांपासून 'कायम विना अनुदानित' तत्त्वावर सुरु आहे. कधी अनुदान मिळणार याचा पत्ताच नाही. शिक्षण संस्था चालक व तुटपुंज्या पगारावर घडपडणारा प्राध्यापक वर्ग राज्य शासनाकडून मोठ्या अपेक्षा ठेवून आहे. काही ठिकाणी तर अगदी एवढ्या अडचणीत असतानाही अनुदानित महाविद्यालयांच्याही पुढे जावून अशा विनाअनुदानित महाविद्यालयातून देखील उत्तम शिक्षण दिले जात आहे. जोडीला विविध उपक्रमदेखील राबविले जात आहेत. या महाविद्यालयांसमोरेदेखील नॅकला कसे सामरे जायचे? हा प्रश्न आहे.

प्रश्न नेट-सेटचा...

उच्च महाविद्यालयातून १९ सप्टेंबर १९९१ आणि अलिकडच्या अध्यादेशानुसार ऑक्टोबर १९९२ नंतर सेवेत आलेले आणि नेट-सेट ही अधिव्याख्यात्यांसाठीची परीक्षा उत्तीर्ण न झालेले राज्यात हजारो प्राध्यापक गेल्या सुमारे २०-२२ वर्षांपासून सलग सेवेत आहेत. अशा नेट-सेटवाधित प्राध्यापकांची संख्या सुमारे ८ ते १० हजार सांगितली जाते.

काहींनी नेमणुकीनंतर नेट-सेट-पीएच.डी. पदवी संपादन केली. परंतु त्यातील हजारो प्राध्यापकांना वरिष्ठ व निवडश्रेणीचे लाभ दिलेले नाहीत. राज्यातील काही विद्यापीठातून नेट-सेट नसताना वेतननिश्चिती केल्याची काही उदाहरणे सांगितली जातात. काहींना युजीसीच्या व विद्यापीठांच्या मान्यतेने एम.फील पदवी घेतल्यापासून कायम केल्याची पत्रे आली. पण वेतननिश्चितीचे लाभ देण्यात आले नाहीत. याउलट काही विद्यापीठातून माव्र एम.फीलधारकांना वेतननिश्चितीचे लाभ देण्यात आले. कुठेही अनुकूलीही एकवाक्यता दिसत नसल्याच्या अनेक तक्रारी अगदी न्यायालंबांपर्यंत पोहोचल्या आहेत. परंतु पड्यामागच्या या चित्राचे वास्तव अनेकांना माहित नसते.

निवृत्तीच्या उंबरठ्यावर मग कायम मान्यता कधी?

हजारो नेट-सेटबाब्धित प्राध्यापकांना कायम मान्यता नाहीत. कायम शिक्षकांशी तुलना करता त्यांचा पगार निम्यावर असून काम मात्र पूर्ण घेलाचे आहे. सध्या या नेट-सेट बाब्धित प्राध्यापकांचे काही खटले उच्च न्यायालयात तर काही खटले सर्वोच्च न्यायालयात प्रलंबित आहेत. कायम मान्यता नसल्याने १५-२०-२२ वर्षे नोकरी करून, नेट-सेट-पीएच.डी. करूनही वेतननिश्चिती न झालेल्या काही प्राध्यापकांचे मृत्युदेखील झाले आहेत.

सांगली जिल्ह्यातील एका प्राध्यापकाच्या मृत्युनंतर कायम मान्यता नसल्याने पेन्शनअभावी कुटूंबाचे आर्थिक हाल सुरु झाले आहेत. अशी अनेक उदाहरणे घडली आहेत घडत आहेत. अशा प्राध्यापकांच्या विधवा पत्नींना पेन्शनदेखील दिली जात नाही. राज्यात या नेट-सेटच्या गंभीर समस्येच्या छायेत असे हजारो प्राध्यापक असून त्यांनी शिकविलेले विद्यार्थी पात्र, विद्यार्थ्यांच्या पदव्या ग्राह्य, पेपरसेटर ते पेपर तपासणी योग्य मानली जाते. मात्र हे काम करणारा प्राध्यापक पात्र 'अपात्र'च आहे.

विद्यापीठांवर अभ्यास घंडल सदस्य, स्थानिक चौकशी व नवीन संलग्नीकरण समितीचे तज्ज सदस्य; अशा अनेक जबाबदाऱ्या हे हजारो प्राध्यापक पार पाडतात, पण त्यांना अनुत्पाद्या कुटूंबियांना दोन दशके

उलटल्यावर तरी आपल्या नोकरीत 'कायम' शब्द यावा, असे वाट नसेल का? स्पर्धा जीवघेणी...

राज्यात स्पर्धा परीक्षांथीची संख्या लाखांच्या घरात आहे. एका-एका जागेसाठी पूर्व-मुख्य परीक्षांतून शेकडो तरुण स्पर्धेत येतात. एखाद्या शिक्षण संस्थेत अधिव्याख्याता पदासाठी जागा निघाली. तर नेट-सेट-पीएच.डी. उत्तीर्ण असणारा किमान १००-१५० बेरोजगार (कॉलिफाईड बट अनएम्प्लॉइड) मुलाखतीस येतात. एकास नोकरी शेकडो बेरोजगार! दरवर्षी परत नव्याने नेट-सेट-पीएच.डी. उत्तीर्ण होवून आधीच वर्षानुवर्ष साचलेल्या बेरोजगारीत भर घालतात. हे चित्र फक्त उच्च शिक्षणात नाही तर सर्वच स्तरावर बहुतांश क्षेत्रात पहावयास मिळेल. मग ते डी.एड., बी.एड., इंजिनियरिंग; अशा सर्व शाखांतून असल्याचे संशोधन व अनेक पाहणी अहवालातूनही वेळोवेळी स्पष्ट झाले आहे.

नेट-सेट-पीएच.डी. पावताधारकांच्या एका संघटनेच्या माहितीनुसार राज्यात सहाय्यक प्राध्यापकांचे सुमारे १५०० रिक्त पदे आहेत. राज्याच्या कुलपर्तीना या रिक्त जागा भरण्यासाठी दररोज पत्रे पाठविण्याचा उपक्रमही सुरु करण्यात आला आहे.

जिंदगी के बाद भी?

मिरज तालुक्यातील वाणिज्य शाखेच्या पीएच.डी. व नेट-सेट उत्तीर्ण असणाऱ्या एका प्राध्यापकाचे काही महिन्यापूर्वी निधन झाले. त्यांच्या २३-२४ वर्षांच्या सलग सेवेनंतर (अनुदानित कॉलेज) मृत्यु झाल्यानंतर व कुटूंबियांचा पेन्शनसाठी संघर्ष सुरु झाला आहे. 'एवढी नोकरी, एवढी शैक्षणिक पावता पूर्ण होवूनही पेन्शन कशी नाही हो' या त्यांच्या कुटूंबियांच्या प्रश्नाने आमचे हृदय हेलवणार नाही का? राज्यात अशा नेट-सेट बाब्धित काही प्राध्यापकांवर पुन्हा अशीच बेळ आली तर आश्वर्य वाटायला नको. प्राध्यापकांची ही दुखणी एका अर्थाने 'जिंदगी के साथ भी और बाद भी' अशीच म्हणावी लागतील. आता कोणी जात्यात तर कोणी सुपात आहेत.

उपाययोजना : १. उच्च शिक्षणातील सद्यस्थितीतील समस्यांचे आकलन तज्जांनी करून त्यांनी राज्य शासन व केंद्र शासनाच्या संबंधित विभागांना उपाय सुचविणे.

२. राज्यातील प्रलंबित रिक्त जागा तातडीने भरण्याची प्रक्रिया सुरु करणे.

३. पेन्शनअभावी २५-३० वर्षे नोकऱ्या करून सेवानिवृत्तीच्या उंबरठावर असणाऱ्या नेट-सेट बाधित प्राध्यापकांचे प्रश्न सोडविणे.

४. उच्च शिक्षण देणाऱ्या संस्था-महाविद्यालयांमधून पायाभूत सुविधांसाठी निधी पुरविणे.

५. सेमीस्टर परीक्षा पद्धतीबाबत पुनर्विचार करणे.

निष्कर्ष : राज्यात स्पर्धा परीक्षांर्थीची संख्या लाखांच्या घरात आहे. एका-एका जागेसाठी पूर्व-मुख्य परीक्षांतून शेकडो तरुण स्पर्धेत येतात. एखाद्या शिक्षण संस्थेत अधिव्याख्याता पदासाठी जागा निधाली. तर नेट-सेट-पीएच.डी. उत्तीर्ण असणारा किमान १००-१५० बेरोजगार (कॉलिफाईड बट अनएप्लॉइड) मुलाखतीस येतात. हे चिन्ह फक्त उच्च शिक्षणात नाही तर सर्वच स्तरावर बहुतांश क्षेत्रात पहावयास मिळेल. मग ते डी.एड., बी.एड., इंजिनियरिंग; अशा सर्व शाखांतून असल्याचे संशोधन व अनेक पाहणी अहवालातूनही वेळोवेळी स्पष्ट झाले आहे.

अवघ्या ५ हजार रुपये पगारावर विद्यार्थ्यांना घडवायचे आव्हान कंत्राटी शिक्षकांसमोर आहे. सध्या

उच्च शिक्षण क्षेत्रात सत्र परीक्षा पद्धती (सेमीस्टर सिस्टीम) वरून गांथळ सुरु आहे. सध्याच्या या पद्धतीत तर या सत्र परीक्षा सलग दोन-तीन महिने सुरु असतात. त्याच्यानंतर निकाल, पुढच्या परीक्षांचे फॉर्म व सत्र समाप्ती; अशातच सगळा वेळ जाताना समाज व शासनाकडून शिक्षण व्यवस्थेकडूनच्या अपेक्षा मात्र वाढत आहेत.

मधल्या काही वर्षात पुलाखालून बरेच पाणी वाहताना अधिव्याख्यात्यांच्या व शिक्षकेतर कर्मचारी वार्गाच्या जागा भरताना आरक्षणाचे वेगवेगळे आलेले नियम, विद्यापीठांची पदमान्यता, शिक्षण सहसंचालकांची मान्यता, राज्य शासनाचे वेगवेगळे अध्यादेश, शिक्षण संस्था व महाविद्यालयांच्या स्तरावर असलेले पदांसाठीची बिंदू नामावली (रोस्टर); अशा अनेक लाटा येवून गेल्या. यासंदर्भात शिक्षण व्यवस्थेने, राज्य सरकारने गांभिर्याने लक्ष घालण्याची गरज आहे.

संदर्भ :

१. राज्य शासनाचे वेळोवेळी निधालेले उच्च शिक्षणसंदर्भातील अध्यादेश.

२. शासन, विद्यापीठाकडून उच्च शिक्षण, परीक्षा, रिक्त जागा यासंदर्भात निधालेले आदेश.

३. रिक्त पदांच्या समस्येबाबत वृत्तपत्रांमधील लेख.

४. इंटरनेट